

Aşiret ve Dini Kimlik

MAHMUT DÜNDAR ^a

Öz: Sosyal bir varlık olmanın gereği olarak insanlar bir araya gelecek toplumlara oluşturmaktadır. Bu toplumlara bir arada tutan bağlar ise kurallar ve değerlerdir. Toplumun bir üyesi olan insanın kazandığı bu değerler ise kültür ile ifade edilebilmektedir. Bu kültürün en önemli unsurlardan birinin din unsuru olduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla bir yandan insanlar, mensubu oldukları toplumun kültürü ile kültürlenirken öte yandan da o toplumun bağlı olduğu dini değerlerini benimseyerek bir kimlik kazanmaktadır. Toplumlara oluşturan en önemli bağlardan biri olan akrabalık bağı ile aşiret toplulukları oluşmaktadır. Doğu toplumlarında ve özellikle Türkiye’de aile ve aşiret toplumlarındaki aşiret yapısı, aşiret mensuplarının dini kimliklerini oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır. Makalemizde, bireylerin oluşturduğu aşiret topluluğunu, bu topluluğun benimsediği kültürel değerlerini, buna bağlı olarak aşirete mensup bireylerde gerçekleşen kültür ve dini kimlik üzerindeki aşiret yapısının etkilerini irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kültürel değerler, din, aşiret, dini kimlik.

Geliş Tarihi: 26.12.2017 | Kabul Tarihi: 28.04.2018

^a Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
mahmutlardan@hotmail.com

Tribe and Religious Identity

MAHMUT DÜNDAR

Abstract: People constitute societies by coming together as a requirement of a social being. Rules and values are the relations that keep these societies together. These values, which a person gains as a member of the society, can be expressed with culture. Also, it is known that one of the most important factors of this culture is religion factor. For this reason, while people adopt culture of the society, which they are a member of, on one hand, on the other hand they develop identity by adopting religious values that the society is bound to. One of the most important relations, which create the societies, is tripe communities consisting of relationships by affinity. In activities from the family to tribe in Eastern societies, especially in Turkey, tribe structure takes an important place in constitution of religious structure and religious identity. In our statement, we will study the tribal community constituted by the individuals, the values and cultures that this community has adopted, and depending on these, the effects of the tribal structure on the cultural and religious identity which take place.

Keywords: Culture, cultural values, religion, tribe, religious identity.

Giriş

Fertleri bir araya getirerek birlikteliklerini sağlayan ve toplum yapan kültürel değerlerdir. Bu değerler ise, tolu mu oluşturan bireylerin dili, dini, yiyecek ve içecekleri, sosyal yaşantıları, bilgi, görgü kuralları ile manevi değerlerdir. Dolayısıyla bir milletin dili, dini, duygu, düşünce ve yaşayış tarzı kültür ile bütünleşmektedir. Haliyle kültür bir toplumu diğerinden ayıran yaşam biçimini ifade etmektedir. Elbette ki toplumu şekillendiren kültürel değerlerin en önemlilerinden biri de dini inançlar, değerler, düşünce ve davranışlardır.¹

Değer ise, bir toplumu oluşturan insanların inanç ve ideallerince kabul edilen ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik ve ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetlerdir.² Bu değerler de estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer gruplarını oluşturmaktadır.³

Kimlik ise, kişinin sosyal yaşamında kendine uygun gördüğü rol veya kendisini algılayış biçimidir. Dışa karşı yansıtılan yönüyle de sosyal bir özelliğe sahip olan kimlik⁴, “din, millet, aile, sosyal sınıf, meslek ve eğitim” gibi sosyal belirteçlerden oluşmaktadır⁵. Böylece birey, edindiği kimlikle toplumsal çevreye uyum sağlamaktadır.⁶ Dolayısıyla ferdi ve toplumsal düşünce sistemi olarak kimlik, sosyo-kültürel çevre tarafından oluşturulmaktadır.⁷

¹ Melek Coşgun, “Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, c.1,say.2,2012,s.839.

² Hasan Çelikkaya, *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1996,s.168.

³ Oktay Akbaş, *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004,s.30-31.

⁴ Zeynep Türkan, *Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011,s.9,11.

⁵ Edibe Sözen, *Demir Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz*, Birey Yayınları, İstanbul 1999,s.112.

⁶ Muhittin Aşkın, “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.10,say.2,s.213.

⁷ Mehmet Cüneyt Birkök, *Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994,s.22.

Bireysel, grup ve sosyal değerlere bağlı olarak bireyler, politik vb. değerlere sahip grupları oluşturabildiği gibi, dini değerlere bağlı dini grupları da oluşturmaktadır. Bu da bireylerin dini bir kimlik oluşmasını sağlayabilmektedir.⁸

Belirtilen değerlere bağlı gelişecek ve etkili olacak olan aşiretleri, aşiretleri oluşturan bireylerin dini kimliklerini oluşturmadaki aşiretlerin etkilerini literatür taramasıyla anlamak ve ortaya koymak çalışmamızın gerekçesini ve önemini oluşturmaktadır.

1.Aşiret

Türklerin Anadolu'ya taşıdıkları klasik Türk topluluklarında "boy" kavramı ile tanımlanan topluluk⁹, Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyaya yayılmasıyla önceleri "taife" ardından "aşiret" kavramıyla yaygın olarak kullanılmıştır.¹⁰

Aynı zamanda toplumun dinamizmini ortaya çıkaran bir mekanizma olan aşiret, gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanmış ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğünde kendine özgü bir yapıyla tüm üyelerini kapsamış sosyo-kültürel bir birimdir.¹¹

Aşireti oluşturan temel etken, daha ziyade evlenme yoluyla sağlanan akrabalık-hısımlık olayıdır. Buna göre aşiretler, kapalı ve kan bağına dayalı birliklerdir.¹² Ancak aşiretin temelinde çoğu kez kan bağı aranmakla birlikte bazen bir aşiretten diğer bir aşirete de geçiş yapılabilmektedir.¹³ Örneğin bir aşirete mensup bireyler,

⁸ Naylor ve Diem, *Elementary and Middle School Social Studies*, Random House, New York 1987, s.347,350.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996,s.215; Orhan Sakin, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, Ekim Yayınları, İstanbul 2010,s.24-25.

¹⁰ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001,s.17.

¹¹ Martin V. Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet* (çev. Banu Yalkut), İletişim Yayınları, İstanbul 2003,s.82.

¹² Orhan Türkdoğan, *Doğu ve Güneydoğu: Kabile Aşiret Yapısı*, I Q Yayıncılık, İstanbul 2006, s.41,104.

¹³ Eyüp Kıran, *Kürt Milan Aşiret Konfederasyonu: Ekolojik, Toplumsal ve Sosyal Bir İnceleme*, Elma Yayınları, İstanbul 2003,s43.

farklı bir aşiretin bulunduğu bölgeye gelip yerleştiğinde uzun yıllar sonrası yerleştikleri aşirete mensup olabilmektedirler.¹⁴

Aşiret ve kan bağıyla alakalı birimler için bölgelere göre farklı olsa bile “kabile, klan, soy, taife, tire, hoz, ocak, il, mal, malbat, hane, sülale” kavramları kullanılmaktadır. Bu kavramlardan en bilinenleri şöyle açıklayabiliriz: Ortak hareket etmenin temel zeminini oluşturan kabile, ana aşireti oluşturan alt birimlerden biri olup ana aşiretten ayrı kendi adıyla ve kendi içinde politik bir birim oluşturan ve klan terimine karşılık kullanılabilen bir yapıdır.¹⁵Buna bağlı olan sülale, kabileden daha aşağı düzeyde bir birim olup bilinen belli bir atadan gelenler için kullanılmaktadır.¹⁶ Soy ise, geriye dönük kan bağına oluşturan nesiller için kullanılmaktadır.¹⁷ Güneydoğuda bazı aşiretler “taife, tire, mal, malbat, hane, aile” kavramlarını kullanırken bunlarda aşiretler malbatlardan, malbatlar mallardan, mallar hanelerden, haneler ise geniş ailelerden oluşmaktadır.¹⁸İran’daki bazı aşiretler , “il, tire, taife” kavramlarını kullanırken Irak-Türkiye sınırındaki bazı aşiretler , “ocak, mala” ve Irak’ın güneyindeki bazı aşiretler ise, “tire, hoz” kavramlarını kullanmaktadırlar.¹⁹

Aşiret liderinin aşiret üyelerini bir arada tutma, aşiretin maddi ve manevi değerlerine bağlı kılma, onlar arasında dayanışmayı sağlama, kavgalı aşiret üyeleri arasında arabuluculuk ve uzlaştırıcılık, resmi işlerde aşireti temsil etme gibi görevleri bulunmaktadır.²⁰ Aksakallılardan oluşan bir grup hemen her akşam aşiret lide-

¹⁴ Safiye Ateş Duruç, *Türkiye’de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacetepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009,s.57.

¹⁵ Abdulhaluk Çay, *Her Yönüyle Kürtler Dosyası*, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1994,s.318.

¹⁶ Martin V. Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, (çev.Banu Yalkut), İletişim Yayınları, İstanbul 2003,s.83.

¹⁷ Orhan Sakin, *Anadolu’da Türkmenler ve Yürükler*, Ekim Yayınları, İstanbul 2010,s.25.

¹⁸ Ateş Duruç, s.56.

¹⁹ Abdulvahap Uluç, *Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve Siyasal Yapısı:Mardin Örneği’nde Siyasal Katılım*,(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007,s.98.

²⁰ Türkdöğün, s.72.

rinin evinde toplanarak onunla birlikte hem aşiretin genel çıkarlarını korumaya hem de aşiretin gündelik hayatında ortaya çıkabilecek işler (kavga, ihtilaf, miras, kız kaçırma gibi)in çözümüne yönelik kararlar alabilmektedirler.²¹ Bu otoritenin kullanımı ise, devletin otoritesinin aşiret üzerinde hissedilme dercesine bağlı ters orantılı bir şekilde işleyebilmektedir.²²

2.Aşiretin Kültürel Değerleri

Kültürel değerlerden bahsetmeden önce değer kavramından, genel anlamdaki medeniyetin ve İslam medeniyetinin değerlerin öneminden bahsetmekte fayda görmekteyiz.

Değer; şeref, itibar, haysiyet gibi bir kimsenin sahip olduğu üstün vasıflardır.²³

Değerler, ahlaki, dini, siyasal, sosyal, ekonomik, mantıksal, estetik gibi çeşitli alanlara ayrılmaktadır. Dolayısıyla değer, bir toplumda benimsenmiş ve yaşatılmakta olan her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ve kıymettir. Böylece kültürü de oluşturan değerler ile toplumun ahlaki yapısını ve sosyal alışkanlıklarını belirleyen değerler aynı zamanda toplumun kimliğini de oluşturur. İnsanın toplumsal yapısının bir çeşidi olan aşiretin kültürel değerini anlamak, genel anlamda toplumun kültürel değerlerini anlamakla mümkündür. Kültürü de medeniyet ile birlikte ele almak ve anlamak gerekir. Böylece medeniyet; anlamayı, sosyal teşkilat sistemlerini, tekniğini, araç-gereçleri, kanunları ve kurumları yani bilmeyi ve yapabilmeyi ifade ederken kültür ise; yaşayış ve düşünce tarzında, günlük münasebetlerde, edebiyatta, din, sevinç ve eğlencelerde tabiatın takındığı tavır ve halkın yaşam biçimidir. Şöyle ki bilgi ve gereklerini kapsayan medeniyet, birçok milletin ortak yaşantı ürünü iken kültür ise, medeniyetin her millette aldığı özel şakilidir. Dolayısıyla medeniyet ulusal iken, kültür ise milli-

²¹ Abdullah Saydam, "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler" *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:20,s.23.

²² Lale Yalçın-Heckmann, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002,s.165.

²³ Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB Yayınları, Ankara 1995,c.1,s.602.

dir. Kısacası kültürel değerler, bilgi, iman, sanat, ahlak, örf ve adetler ile bir millete ait fertlerin kazanımlarıdır.²⁴

Aslında medeniyetin temelinde inanç ve o inanca bağlı ahlak sistemi bulunmaktadır. Medeniyetin kurulmasında ve devam etmesinde toplumun üyelerini ve ruh yapısını kapsayan değerler sistemi bulunmalıdır. Bireysel ve toplumsal açıdan fertlerin isteklerine, hedeflerine, amaçlarına, ilgilerine, duygularına ve davranışlarına da, değerler sistemi yön verir. İslam medeniyeti ise, insanlığın mutluluk arayışına yeni bir seçenek, yeni bir açılım ve yeni bir katkı sağlayan kendine mahsus değerler sistemine sahiptir. Buna bağlı olarak genel anlamdaki medeniyet için değerler şunları ifade eder: Hayatı anlamlandırdığı gibi, toplumun medeni olmasını sağlar. Hem bireysel ve hem de toplumsal bazda kimlik ve kişiliğin oluşturulmasına katkıda bulunduğu gibi, bireye ve topluma hayatı, eşyayı ve olayları değerlendirme gücünü kazandırır. Kişiyi ve toplumu özgürleştirerek güven, istikrar ve huzuru sağlar. Toplumunu canlı tutarak davranışlara yön verirken bilimsel gelişmeleri teşvik eder. Böylece kamu bilincini oluşturarak medeniyetleri ileri götürür. İslam Medeniyeti için değerlerin önemi ise, İslam medeniyeti vahiy ve Hz. Peygamber aracılığıyla hayata geçirilen, dolaşısıyla Müslümanların içlerinde hissettikleri ve sosyal ilişkileri ile kültürel faaliyetlerde gösterdikleri değerler sistemidir. Bu da; “Tevhid inancı, aile, sevgi, saygı, güven, can- mal ve ırz güvenliği, yardımlaşma, doğruluk, adalet, eşitlik ve iyilik” gibi değerlerdir.²⁵

İnsan doğası gereği medenidir ve toplum olmak zorundadır. Zira sosyal bir ilişki halinde yaşama arzusu, insan doğasının en baskın karakteridir. Bu bağlamda İbn Haldun: “Âlemin ıslahı insanı topluluktur.”²⁶ ifadesinde bulunmuştur. İlk insandan beri tüm beşeri birikimi ifade eden ve “uygarlık” denilen olgu bu toplumsal sürecin bir sonucudur. Aşiretin toplumsal değerlerine dayanarak

²⁴ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010, s.37-39.

²⁵ İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014, s.53-56.

²⁶ İbn Haldun, Abdurrahman, *Mukaddime*, Daru't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, ts., s.41.

uygulanan ve toplumun hayatını tanzim eden ve yazısız hukuk kuralları olarak bilinen töre, bu toplumun inanç ve değerleriyle yoğrulmuş gelenek, göreneklerine dayanmaktadır. Bunlar da yazılı hukuk kurallarına uygun olabildiği gibi, çatışır bir durumda da olabilmektedir.²⁷

Her millet, dil, kültür ve tarih mirasıyla milli bir kültür oluşturarak dünyadaki yerini alır. Sosyal yapı ise, ait olduğu toplumun kültür öğeleriyle şekillenir.²⁸ Zira milli kültürün biçimlenmesinde halk kültürünün önemi büyüktür. Aynı uygarlığa bağlı kültürle aynı dünya görüşünde birleşenler, yüzyıllarca deneyerek kuşaktan kuşağa devam edip yaşam biçimi haline getirdikleri kültür ve değerlere sahip olmuşlardır. Haliyle toplumun önemli bir birimini oluşturan aşiret topluluğu, özellikle Doğu ve İslam toplumlarında genellikle İslam'ın inanç sistemine, kültür ve geleneğine bağlı halk kültürünü oluşturmuştur. Dolayısıyla burada aşiret toplumunun sahip olduğu İslami inanç sistemine göre kültürel ve dini bir kimlik kazanılmış, bu inanç sistemine göre davranış gösterilmiştir. Aynı zamanda ilgili coğrafyanın da kültürünü kapsayan kültürel değerler ile toplumun sosyo-ekonomik dinamikleri sağlanmış ve oluşan halk kültürü ile milli birlik pekiştirilmiştir.²⁹

Yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş değerler bütünü olan halk kültürü, küreselleşme ile farklı kültürlerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Ancak küreselleşmenin imkânlardan yararlanan her toplum öz değerlerini koruyarak insanlığın ortak paydalarında birleşmeyi başarması gerekmektedir. Nitekim İslam kültürüne mensup insanların İslami inanç sistemine, kültür ve geleneğine bağlı kalarak çağın gerektirdiği gelişmelerden yararlanılmaları, yani değişerek gelişmenin yerine gelişerek değişmeleri gerekmektedir.

²⁷ Abdullah Korkmaz, *Şehirleşme ve Suç: Malatya Araştırması 1981-1985*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988,s.194.

²⁸ Sadık Tural, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.14.

²⁹ Erman Artun, *Gönümüzde Adana Aşıklık Geleneği ve Aşık Feymani*, Hakan Ofset, Adana 1996,s.12.

Zira küreselleşmenin karşısında büyük bir tehlikenin içinde olan ulusal kültür ve değerler, yabancı kültürlerle karşı korunmaz ise, yabancı kültürlerin etkisiyle yok olmaktadır. Esas olan milli kültürden kopmadan evrensel kültürde yer edinebilmektir.³⁰

3.Aşiretin Bireylerin Kültür ve Dini Kimlik Yapıları Üzerindeki Etkileri

Karşılıklı dayanışmaya dayalı ve dinamik bir yapı olan grubun bir türü olan aşiret, asabiyetin temeline dayandığından fitri olan akrabalık bağına dayanmaktadır. İnsanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamada önemli bir etken olan bu bağ zayıfladığında süsleşmelerle yeni birliktelikler oluşturulmalıdır. Bu ihtiyaç ise aileden devlete kadar olan her türlü organizasyonunun temel ögesini oluşturur.³¹ Belli bir zaman ve mekânda insanların ortak bir kültür ve yaşayış etrafında oluşturdukları birliktelik olan topluluğun bir çeşidi olan aşiret topluluğu, geleneksel ve klasik sosyo-kültürel yapısıyla ana çevresinin şekillenmesinde, orada bulunan dinin yeri ve işlevinin anlaşılmasında büyük bir etkidir. Bu bağlamda oluşan dini değer sistemi, giyim-kuşamdan mezar taşına kadar olan tüm sosyal yaşam alanlarında kendisini hissettirmektedir.³² Dindar aşiretlerde ilişkilerin geneli, geleneksel dindarlıkla yoğrulmuştur. Zira aşiret sistemiyle, aynı etkileşim ve inanç sistemi alanında bulunan bireyler, aşiretin mensup olduğu din ve mezhep kurallarına göre bir yaşam tarzını benimseyerek adeta bu anlamda bir dini kimlik oluşturmuşlardır. Nitekim Şafii mezhebine mensup aşiret üyeleri, evlilik, evlilik yaşını, boşanma ve boşanmadan doğan sonuçlarını aşiretin mensubu olduğu bu dini mezhep anlayışına göre değerlendirirler.³³

³⁰ Umay Günay, " Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü", *Osmanlı Kültür ve Sanat Dergisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999,c.9, ss.23-51.

³¹ İbn Haldun, s.128-129.

³² Ünver Günay, " XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı,Din ve Değişim", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:14,2003,s.21 (ss 21-48)

³³ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nil Yayınları, İstanbul 1996,c.1,s.287-411.

Aşiret ideolojisini ise, cinsiyet ve yaş hiyerarşisi, İslam dininin kuralları, ittifak ve düşmanlık ilişkileri, evlilik süreci ile ilgili faktörler şekillendirmektedir. Çok eşle evlilik ile erkek çocuk sahibi olma arzusu geleneği de aşiretin zengin bireylerinde görülebilmektedir.³⁴ Bazı yörelerde ise, akraba evliliği önceliklidir. Yani evlenme çağında olan bir kıza evlilik için akrabadan kendisine talip olmadığında onun akraba dışı evliliği gündeme gelebilmektedir.³⁵ Berdel usulü (kız değiştirme) evlilikler³⁶ ile kayın yenge(kocasının ölmesi ile) evlilikleri de görülebilmektedir.³⁷

Aşiretler, büyüklere saygı, anne ve babaya itaat, iman ve ibadet gibi birçok kurallarda İslam'a uydukları gibi, İslam'dan esinlenerek uygulamayı düşündükleri bazı uygulamalarda da İslam'a uymamaktadırlar. Nitekim İslam'daki kısastan esinlenerek aşirette uygulanan öldürme olayı, İslam'daki kısasa uymamaktadır. Zira aşiret burada kendi yasasını koymakta ve uygulamaktadır. Aşiret kuralına göre öldürülenin yakınları, öldüren üzerinde oç alma hakkına sahip olurlar, öldüren ise, beş yıl veya daha fazla süreyle bulunduğu aşiretten sürülür. Bu süre zarfında hak sahipleri katili öldürürlerse sorun biter. Yoksa sürenin bitiminde ihtiyarların görüşü ve aşiret reisin onayı ile öldüren aşirete dönebilir. Ayrıca kaçırılan kıza dönük töre uygulamalarıyla cezalandırılması ve öldürülmesi de İslam'daki "had" ve "recim" uygulamalarına dayandırılma düşünceleri de tamamen İslam'a aykırı bir anlayış olmaktadır.³⁸

³⁴ Ayşe Yıldırım, *İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacetepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004,s.95,109.

³⁵ Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kılış Urfa Aıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Merkezi Yayınları, Elazığ 2004,s.179.

³⁶ Ali Rıza Yalman-Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları I*, (haz. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977,s.79.

³⁷ Binnur Çelebi, *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007,s.148.

³⁸ Bazil Nikitin, *Kürtler; Sosyolojik ve Tarihi İnceleme* (çev. Hüseyin Demirhan, Cemal Süreyya), Deng Yayınları, İstanbul 2002,s.237.

Aşiretlerde genel anlamda hâkim olan geleneksel dindarlık, kırsal kesimlerde daha çok varlık göstermektedir. Bu da genellikle “tarikat” ve “cami” merkezli olarak öne çıkmaktadır. Özellikle hızlı kentleşme ile birlikte yeni kentleşenler arasında ideolojik bir yapıya de sahip olan “cemaat” merkezli bir dindarlık daha baskın bir şekilde görülmektedir. Yine modernleşme ile birlikte siyasal, ekonomik, teknolojik ve saire alanlarda yaşanan gelişmelerle yaşanan dindarlık değişime uğrayabilmektedir.³⁹ Merkezileşme, modernleşme ve kentleşme neticesinde geleneksel normlar gittikçe başvuru mercii olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu süreçte ortaya konulan eğitim ve hukuk politikaları, dini ve sosyal hayatın dönüşümünde öncü rol görevini üstlenmektedir.⁴⁰

Devamlı bir değişim sürecinde olan toplumun bu değişimini inceleyen ve anlamaya çalışan değişim sosyolojisine göre, toplum devamlı kendini yenileyen ve değişmekte olan organik bir yapıya sahiptir. Böylece gerçekte var olan bu değişimin gerektirdiği zihniyet ve hayata bakış açısındaki değişimin sağlıklı işlenmesini temin etmek gerekmektedir. Genellikle toplumsal değişimde en etkin unsur bilimsel ve düşünsel faaliyetlerdir. Zira bilimsel faaliyetlerle ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucu, fertlerin ve dolayısıyla toplumların yaşam biçimleri etkilenirken, düşünsel faaliyetlerle de fertlerin dünya görüşünü oluşturan Allah, insan, ruh, madde, din, toplum, âlem, ahlak vb. kavramların anlamlarında yeni yorumlar doğmaktadır. Böylece oluşan bu yeni yorumlarla kullanılmakta olan bu kavramlara farklı anlamlar yüklenerek yenilenmiş bir dünya görüşü ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu durumda değişimin sağlıklı işlenebilmesi için değişmemesi gereken bazı ilke ve esaslarının bulunduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Nitekim İslam’ın dikkat çektiği “tevhid inancı, insanın kendine ve topluma karşı olan ahlaki görevleri ve ahiret inancı” gibi değişmemesi gereken noktaları göz ardı etmemek gerekmektedir. Haliyle Kur’ani

³⁹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s.338-339.

⁴⁰ Sıtkı Karadeniz, *Aşiret Sisteminde Dönüşüm-Aşiretin Kentte Aldığı Yeni Şekiller-Batman Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2012, s.59

bir anlayışla Müslümanlar, dünya görüşlerini ortaya koymalıdır- lar. Çünkü İslam, reddetmediği toplumsal değişmeyi İslami anlayışla gerçekleştirilmesini istemektedir.⁴¹

Özellikle Tanzimat, meşrutiyet, I. Dünya Savaşı ve cumhuriyet ile birlikte Türk toplumunda dini ve kültürel anlamda değişmeler görülebilmektedir. Halk kültürü ise, sözlü, yazılı ve elektronik etkilerle yeni ortamlara, yeni şartlara uyum göstermeye ve gelenek dışı düşüncelerle beslenmeye başlamıştır.⁴² Bu da olumlu sonuçlarının yanında kısmen dini gerilemeye de sebep olabilmektedir.⁴³ Zira bu etkenlerle aşiretin içindeki ilişkiler etkilendiği gibi, aşiret içerisindeki dindarlık formları da değişerek etkilenmiştir. Nitekim daha önce aşiret ağalarının zulmüne uğrayanlar, bu etkenlerle köle olarak kullanılarak zulme uğradıklarını söyleyebilecek duruma gelebilmişlerdir. Aşiret yapısına ve ilişkilerine dair farklı dindarlık türleri oluşabildiği gibi, muhafazakâr, dini ve etnik temelli siyasetler de geleneksel aşiret yapısında oluşabilmektedir. Özellikle İslami hassasiyeti olan aşiretlerde aşirete olan aidiyet diğer sol görüşlere mensup olanlara göre daha güçlü görülmektedir.⁴⁴ Zira toplumların maddi ve manevi değerleri arasındaki sıkı bağlılık, kültürel bağlılığa ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Bu değerler arasındaki bağlılıkta ise, Garp medeniyet ve kültürü ile İslam medeniyet ve kültürü arasında büyük bir fark görülmektedir. Garp'ta bu bağlılık anlamını kaybedecek derecede azalmışken, buna mukabil İslam medeniyet ve kültüründe bu bağlılık ciddi varlık göstermektedir.⁴⁵

Sonuç

Çoğunlukla akrabalık bağı ile aşireti oluşturan topluluklar, mensubu oldukları aşirete özgü kültürel değerlerle bir arada ya-

⁴¹ Fazlur Rahman, *İslam ve Çağdaşlık*, (çev. Alparslan Açıkgöç, M. Hayri Kırbasoğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016,s.18-21.

⁴² Artun,s.12.

⁴³ Ahmet Özkiraz, *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, Çizgi Kitabevi, Konya 2007,s.43-45.

⁴⁴ Karadeniz, s.230, 254, 263; Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999,s.80.

⁴⁵ Turhan, s.245-246.

şamaktadırlar. Doğu ve İslam toplumlarında bu değerlerin en önemlilerinden biri de dindir.

Aşiretin bağlı olduğu değerleri yaşamaya çalışan aşiret üyesi, dini yaşantılarında aşireti örnek almaktadırlar. Sahip olduğu dini yaşayışla dini referans alan Aşiret toplulukları ise, dinden anladıklarına göre dini yaşamlarına uygun adeta bireylerine dini bir kimlik kazanmaktadırlar. Sosyal ve dini yaşayışı benimseme ve benimsetme ise, aşiret tarafından dine dayandırılan referansı bazı konularda doğru işlenirken bazı konularda da yanlış işlenmektedir. Nitekim büyüklere saygı ile anne ve babaya itaat gibi konularda İslam'ın referanslığı doğru işlenirken, kan davasındaki kısasın referanslığı ile töre davasında had ve recm referanslığı yanlış işlenmektedir.

Aşiretin genel kültürü ile dini yaşam tarzına olan bağlılık, kırsal kesimden kentsel kesimine ve modernleşmeye bağlı değişiklik göstermektedir. Zira kırsal kesimde sosyal ilişkiler, aşiretin yasası çerçevesinde işlenirken dini anlayış ve yaşayışta geleneksellik hâkimdir. Kentleşme ve modernleşme ile birlikte toplu ve sistematik ilişkiler ile birlikte yaşayan insanlar, diğer yaşamsal özellikleri gibi, dinsel yaşam özelliklerini de gelenekselliğin dışında eğitim ve hukuk gibi rasyonel değerlere de bağlı olarak işlemektedirler.

Özellikle bu çerçevede oluşan değişmelerin sağlıklı işlenebilmesi için, modernleşmenin getirdiği yeniliklerden istifade ederek gelenekselliğin hatalarından arınarak gelişmek gerekirken toplumun ve aşiretin sahip olduğu temel değer ve referanslardan da taviz vermemek gerekmektedir. Oysa temel değerlerinden ödün veren toplum kendine olan aidiyeti çerçevesinde dini ve milli kimliğini kaybedebilmektedir.

Kaynaklar

Akbaş, Oktay, *Türk Milli Eğitiminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

- Artun, Erman, *Gönümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve Aşık Feymani*, Hakan Ofset, Adana 1996.
- Aşkın, Muhittin, " Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.10,say.2, ss.213-220.
- Ateş Durç, Safiye, *Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacetepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.
- Bazil Nikitin, *Kürtler; Sosyolojik ve Tarihi İnceleme* (çev. Hüseyin Demirhan, Cemal Süreyya), Deng Yayınları, İstanbul 2002.
- Birkök, Mehmet Cüneyt, *Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
- Bruinessen, Martin V., *Ağa, Şeyh, Devlet*, (çev.Banu Yalkut), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Coşgun, Melek, "Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, c.1,say.2, Batman 2012,ss. 837-850.
- Çay, Abdulhaluk, *Her Yönüyle Kürtler Dosyası*, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1994.
- Çelebi, Binnur, *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Çelikkaya, Hasan, *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1996.
- Fazlur Rahman, *İslam ve Çağdaşlık*, (çev. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbasoğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.
- Günay, Umay, " Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü", *Osmanlı Kültür ve Sanat Dergisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss.23-51.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.
- Günay, Ünver, " XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişim", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:14,2003, ss 21-48.
- Güngür, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

- 1999.
- İbn Haldun, Abdurrahman, *Mukaddime*, Daru't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, ts.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996,s.215; Orhan Sakin, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, Ekim Yayınları, İstanbul 2010.
- Karadeniz, Sıtkı, *Aşiret Sisteminde Dönüşüm-Aşiretin Kentte Aldığı Yeni Şekiller-Batmam Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2012
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nil Yayınları, İstanbul 1996.
- Kıran, Eyüp, *Kürt Milan Aşiret Konfederasyonu: Ekolojik, Toplumsal ve Sosyal Bir İnceleme*, Elma Yayınları, İstanbul 2003.
- Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB Yayınları, Ankara 1995.
- Korkmaz, Abdullah, *Şehirleşme ve Suç: Malatya Araştırması 1981-1985*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.
- Martin V. Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet* (çev. Banu Yalkut), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Naylor ve Diem, *Elementary and Middle School Social Studies*, Random House, New York 1987.
- Özkiraz, Ahmet, *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, Çizgi Kitabevi, Konya 2007
- Öztürk, Mustafa, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Atıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Merkezi Yayınları, Elazığ 2004.
- Sakin, Orhan, *Anadolu'da Türkmenler ve Yürükler*, Ekim Yayınları, İstanbul 2010.
- Sarıçam, İbrahim, Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014.
- Saydam, Abdullah, "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler" *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:20, ss.9-31.
- Sözen, Edibe, *Demir Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz*, Birey Yayınları, İstanbul 1999.

- Tural, Sadık, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010.
- Türkan, Zeynep, *Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- Türkay, Cevdet, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.
- Türkdoğan, Orhan, *Doğu ve Güneydoğu: Kabile Aşiret Yapısı*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Uluç, Abdulvahap, *Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve Siyasal Yapısı: Mardin Örneği'nde Siyasal Katılım*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.
- Yalçın-Heckmann, Lale, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Yalman-Yalkın, Ali Rıza, *Cenupta Türkmen Oymakları I*, (haz. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.
- Yıldırım, Ayşe, *İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.